

ФЕНОМЕН УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ

УДК 378.018.43

Сергій КУРБАТОВ

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЯК СУТНІСНА СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Стаття присвячена дослідженню процесу розвитку дистанційної освіти в Україні та за кордоном в контексті властивій сучасній цивілізації темпоральній орієнтації на майбутнє. Автор спирається на англомовні джерела, частина з яких вперше вводиться в вітчизняний науковий обіг.

Ключові слова: дистанційна освіта, освітні інновації, інноваційна діяльність, сучасний університет

Характерною рисою сучасної цивілізації є своєрідна зміна темпорального вектору, орієнтація на майбутнє як на вищу світоглядну цінність. Ретрансляція знань з минулого, яка була суттєвою складовою системи освіти у попередні історичні епохи, поступається місцем створення знання «тут і зараз», концепції «незавершеного знання» [1], яке визначає сучасну університетську місію. Сьогодні, як зазначає В. Г. Кремень, «інновації окреслюють долі глобального світу, вони – сутність постіндустріального, інформаційного суспільства, постійні зміни якого проблематизують буття людини» [2, 6]. Тож аналізуючи інновації, ми відкриваємо один з основних механізмів вражаючих темпів науково-технічного прогресу в другій половині ХХ та на початку ХХІ століття та відповідної зміни життя людини як на рівні повсякденних поведінкових практик, так і на рівні фундаментальних світоглядних парадигм. Дещо спрощено та узагальнено можна сказати, що інновація в сучасному світі є тотальною відкритістю новому – в технічному, технологічному, психологічному, соціальному та інших сенсах, а екзистенціальний імператив інноваційної людини – орієнтація на майбутнє як фундаментальну світоглядну цінність.

Слід відзначити і революційну трансформацію комунікаційних каналів культури та механізмів її трансляції. На думку Б.А. Головка, «нова інформаційна епоха означає перехід від культури зі знаковою системою передачі знань засобами книгодрукування до цифрової знакової системи інформації та іконографічних зображень, яка, використовуючи інформаційно-комунікативні технології, функціонує в мережі Інтернет. Образно цей перехід називається переходом від «галактики Гутенберга» до «галактики Маклюєна» [3, 100].

Як відомо, Маршал Маклюєн виокремлює три епохи інформаційного розвитку цивілізації: 1) епоха мовного спілкування, або доба сільського трайбалізму; 2) епоха книгодрукування, в контексті якої книга із засобу спілкування перетворюється на товар, а людина, відповідно, стає розщепленою особистістю з шизофренічним синдромом; 3) епоха глобального села, коли аудіо-, відео- та телекомунікації відтворюють трайбалізм на глобальному рівні, тобто світ стає «прозорим», таким, де нічого не можна приховати, а всі стають відповідальними за все [4]. «Не можна не помітити: сьогодні спостерігається нічим не прикрите тяжіння до віртуального та пов'язаних з ним технологій. І, якщо віртуальне дійсно означає зникнення реальності, то воно, мабуть, і є поки погано усвідомленим, але сміливим специфічним вибором самого людства: «людство вирішило клонувати власну тілесність та власне майно в іншому, відмінному від попереднього всесвіті, воно по суті відважилося зникнути як людський рід, щоб закарбувати себе у роді штучному, значно більш життєздатному та ефективному» – напише вже практично в наш час французький мислитель Жан Бодріяр в книзі «Паролі» [5, 31–32]. І далі: «Поле віртуального – це ні що інше, як область цифрації, кодування, область, де різноманітні предмети вимірюються однією і тією ж мірою, в якості якої постає подвійність, комбінація нуля та одиниці» [5, 52].

Зрозуміло, з якими сутнісними викликами стикається сьогодні освіта як соціальний інститут та головний механізм ретрансляції знань. Якщо раніше її головним завданням була переважно трансляція знання з минулого за посередництвом професорів (осіб, «посвячених» у знання, з відповідним сакральним статусом) та друкованих книг, то зараз це переважно формування умов для оптимального оволодіння сучасними технологіями та створення нових технологій та знань, при яких викладач – не більш ніж медіатор, посередник, інструктор, консультант. Звичайно, включення цих інформаційних та комунікаційних технологій в процес навчання – це запорука адекватності останнього вимогам сучасності, або, якщо переходити в суто прагматичну площину, вимогам ринку праці. І дистанційне навчання тут, безперечно, знаходиться в авангарді відповідних трансформаційних процесів в освітній галузі, незалежно від того, як його розглядати – чи то як специфічну форму навчання, чи то як освітню технологію (інновацію) [6, 139].

Стосовно визначення освітніх інновацій в сучасній західній літературі існують різні підходи. Так, на думку Рона Глаттера та його колег, освітньою інновацією може вважатися нововведення, яке: 1) веде до значних змін освітніх процесів, системи їх забезпечення та організації з метою більш ефективного досягнення існуючих освітніх цілей або ж постановки нових цілей; 2) вчить робити різні речі іншим шляхом задля того, щоб робити їх краще; 3) дозволяє ефективно використовувати нові ідеї [21, 384]. Ненсі Альберс-Міллер та колеги, формулюючи робочу дефініцію освітніх інновацій, відштовхуються від визначення Геберта Філіпса, який ще в 1981 році визначив освітню інновацію як «практику, яка варта наслідування, але поки що не використовується значною більшістю коледжів». Як зазначають дані автори, освітня інновація, таким чином, є функцією, похідною від бажаності засвоїти дану практику та її поширеності в освітньому середовищі. При цьому перша характеристика позитивно впливає на інноваційний потенціал відповідної практики, а друга – негативно» [22, 250]. Сесілія Якобс вважає, що термін «освітня інновація» може застосовуватися до будь-якої освітньої практики, яка «є новою або ж недостатньо поширеною в певному академічному контексті, та має на меті його розвиток, вдосконалення, більшу відповідність потребам навчальних програм, процесам викладання та навчання» [23, 262].

Англійський дослідник Гарольд Силвер підкреслює, що: «розуміння інновації залежить від того, де і чому вона відбувається в інституціях, організаціях та системах. У вищій освіті інноватором може бути особа, команда або ж комітет, урядовий департамент або ж донорська агенція. Історія інновацій після Другої світової війни включає в себе використання освітніх технологій, індивідуальне експериментаторство, інноваційні навчальні програми, реформи, пов'язані зі зміною кількості студентів, структурою освіти та механізмами її фінансування, зміною стратегій навчання» [24, 145].

Індійський професор Раджив Шарма, теж констатує, що значна кількість сучасних досліджень інновацій зосереджена в бізнесовому та індустріальному секторі, намагається ідентифікувати специфіку освітніх інновацій на основі наступних характеристик: «По-перше, будь які інновації в школі, незалежно від того, розуміються вони як продукт, чи як процес, здійснюються переважно через інтеракцію вчителя та учнів. По-друге, аналіз впливу інновацій на шкільне життя потребує значного часу. По-третє, на відміну від сфери бізнесу та індустрії, головною рушійною силою запровадження інновацій в школі у більшості випадків не є мотив отримання прибутку чи боротьби з конкурентами на ринку» [25, 57].

В контексті розвитку дистанційної освіти як інноваційної освітньої технології особливий інтерес викликає проблема співвідношення запровадження технічних новацій з метою оптимізації процесу навчання з одного боку, та

зміни ментальності людей внаслідок стрімких темпів техніко-технологічного розвитку та врахування тих змін в процесі навчання – з іншого. Зміни освітнього середовища внаслідок запровадження в процес навчання сучасної техніки та технологій були предметом дослідження Джона Кігіна [7], Алена Купетца [8], Дженіфера Кларка [9] та інших авторів. Глобальні світоглядні зміни людини в умовах стрімкого розвитку інформаційних та інших технологій в наш час активно осмислюються Мануелем Кастельсом [10] та Річардом Флорідою [11]. Сенс даних досліджень можна сформулювати наступним чином: сучасна цивілізація стоїть на порозі фундаментальних змін, що радикально трансформують як рутинні практики повсякденності, так і визначальні світоглядні парадигми. Саме тому, одним з найголовніших завдань системи освіти стає імплементація відповідних інновацій в процес навчання з метою зробити його адекватним сучасності і за змістом, і за формою.

Обґрунтовуючи авангардне положення дистанційної освіти в системі інноваційних трансформацій сучасного вищого навчального закладу, директор з питань вищої освіти компанії Майкрософт Діана Облінгер [12] констатує наступне: дистанційна освіта є радикальним каталізатором змін, що відбуваються як у самій системі освіти, так і за її межами. Вона надає можливості залучити до навчання нові групи людей, змінює традиційну систему трансляції знання, виводить конкуренцію в сфері продажу освітніх послуг на принципово нові рівні. Спираючись на дослідження, проведені в Університеті Північної Кароліни, Діана Облінгер ідентифікує наступні групи споживачів освітніх послуг:

1. «Ті, хто любить навчатися» – це люди, яким, незалежно від віку, подобається сам процес навчання. Для них навчання стає різновидом хобі, необхідною складовою повсякденного життя.
2. Корпоративні клієнти – співробітники підприємств, які проходять необхідні, з точки зору адміністрації, дистанційні курси з метою підвищення кваліфікації.
3. Індивідуальні клієнти, які купують ті курси, які вважають корисними для подальшої кар'єри.
4. Дорослі «пошукувачі дипломів» – люди, які внаслідок різноманітних обставин не отримали диплома в молоді роки, і тому суміщають цей процес з роботою та сімейним життям.
5. «Традиційні студенти» – молоді люди в віці 18–24 років, які бажають бути «як всі», але з певних причин не можуть бути залученими до традиційних форм навчання.
6. Студенти шкільного віку, які заздалегідь купують бакалаврські програми задля того, щоб у подальшому навчанні показати себе більш здібними студентами.

7. Особи, які купують дистанційні курси задля самостійної підготовки до проходження професійних іспитів та тестів.

Таким чином, дистанційна освіта, з одного боку, забезпечує доступ до навчання груп, які обмежені у використанні традиційних освітніх форм, а з іншого – надає безпосередній контакт з сучасними інформаційними технологіями, трансформує процес комунікації з викладачем та колегами, формує творче відношення до моделювання віртуальної реальності. Тобто постає магічним квитком в інформаційно-комунікаційний світ сьогодення.

Ситуація в сфері дистанційної освіти в Україні, на думку В. Кухаренка та В. Петрук, виглядає наступним чином: «Більшість навчальних закладів України мають мінімум комп'ютерного та комунікаційного забезпечення для подальшого розвитку дистанційного навчання, що дозволяє побудувати ефективний навчальний процес. Дистанційна освіта в Україні, незважаючи на об'єктивні та суб'єктивні причини, вже є досить розвинутою формою навчання у ВНЗ. Проблемою є кількість інформаційних ресурсів та кадрове забезпечення. Всього у навчальних закладах розроблено і використовується в навчальному процесі більше 4000 курсів. Понад 10000 викладачів України пройшли підвищення кваліфікації з використання дистанційного навчання, що складає 9 чоловік на тисячу студентів» [6, 141].

Та все ж конкретні освітні інновації, що використовуються сучасною дистанційною освітою, варто розглянути на прикладі провідних навчальних закладів, що надають подібні освітні послуги. Так, у США одним з лідерів на ринку дистанційної освіти є створений в 1976 році Джоном Сперлінгом (John Sperling) [13] Університет Феніксу (University of Phoenix) [14]. Університет отримав акредитацію в 1978 році від Комісії з вищої освіти Центральної північної асоціації коледжів та шкіл (North Central Association of Schools and Colleges) [15]. Нагадаємо, що в США відсутня система державної акредитації університетів, і дану роботу проводять відповідні регіональні асоціації.

Зараз в Університеті Феніксу, що починав роботу з 8 студентів, навчається 420700 студентів та 78000 аспірантів [16]. Середній вік студентів коливається між 33 та 36 роками. Значна частина з них має афроамериканське (25%) та латиноамериканське (13%) походження. Викладають в Університеті Феніксу 1500 постійних викладачів та більше 20000 сумісників. Необхідна вимога до викладача – наявність магістерського або докторського ступеню. Підрозділи університету, розташовані в 204 місцях, надають можливості вивчати більше 100 різноманітних програм на рівні бакалаврату, магістратури та аспірантури. Також передбачені спеціальні курси для іноземних студентів. Перші програми навчання он-лайн були запропоновані університетом в 1989 році. Станом на березень 2010 року дипломи Університету Феніксу отримали 538000 випускників.

консерватизм, цей компонент стає все більш важливим та впливовим як у провідних гравців на полі світової університетської освіти, так і в тих, хто хоче на них орієнтуватися.

Література:

1. Курбатов С.В. Трансформація природи знання впродовж історичного розвитку європейської цивілізації // Вища освіта України № 1. 2010. Додаток 1. Тематичний випуск «Наука і вища освіта: технології взаємодії». – С. 124-132.
2. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В.Г.Кременя. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 472 с.
3. Головка, Б. Зміна статусу освіти і дозвілля в інформаційному суспільстві // Соціологічні дослідження культури: концепції та практики. Колективна монографія. К.: Інститут культурології НАМ України, 2010. – С. 98-114.
4. Маклюэн, М. Галактика Гуттенберга. Становление человека печатающего. М.: Академический проект, 2005. – 496 с.
5. Бодрияр Ж. Пароли. От фрагмента к фрагменту. Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 200 с.
6. Кухаренко, В. та Петрук, В. Аналіз законодавства про дистанційну освіту в Україні // Українознавство, 2009, № 4. – С. 139-142.
7. Quiggin J. Blogs, wikis and creative innovation // International Journal of Cultural Studies. 2006; 9. – P. 481-496.
8. Kupetz A. Is the Paperless Classroom Possible? // BizEd. 2008. 1. – P. 36-40.
9. Jennifer Clark Power Point and Pedagogy //College Teaching. 2008. Vol. 56. – P. 39-44.
10. Castells M. The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society. Oxford University Press, 2001. – 304 p.
11. Florida R. The Flight of the Creative Class: The New Global Competition for Talent. Harper Business, 2005. – 320 p.
12. Oblinger D.G. The Nature and Purpose of Distance Education. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://technologysource.org/article/nature_and_purpose_of_distance_education/.
13. Sperling, John –Wikipedia, the free encyclopedia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/John_Sperling.
14. Online College Degree Programs – Online School – University of Phoenix. [Електронний ресурс]. – <http://www.phoenix.edu/>.
15. North Central Associations of Schools and Colleges. [Електронний ресурс]. – <http://www.northcentralassociation.org/>.

16. University of Phoenix – Wikipedia, the free encyclopedia. [Електронний ресурс]. – http://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Phoenix.
17. Technology in the Classroom – University of Phoenix. [Електронний ресурс]. – http://www.phoenix.edu/about_us/about_university_of_phoenix/technology_in_the_classroom.html.
18. University Learning Goals – University of Phoenix [Електронний ресурс]. – http://www.phoenix.edu/about_us/about_university_of_phoenix/university_learning_goals.html.
19. Weingart P., Maasen S. Elite Through Ranking – the Emergence of the Enterprising University // The Changing Governance of the Sciences. Springer, 2007. – P. 75-99.
20. Engwall L. Universities, the State and the Market: Changing Patterns of University Governance in Sweden and Beyond // Higher Education Management and Policy. Vol. 19. № 3, 2007. – P. 87-104.
21. Glatter R. , Castle F. , Cooper D. , Evans J. and Woods P. What’s New? Identifying Innovation Arising from School Collaboration Initiatives// Educational Management Administration & Leadership 33 (4), 2005. – P. 381-399.
22. Albers-Miller N. , Straughan R. and Prenshaw P. Exploring Innovative Teaching among Marketing Educators: Perception of Innovative Activities and Existing Reward and Support Programs// Journal of Marketing Education 2001; 23. – P. 249-259.
23. Jacobs C. The Evaluation of Educational Innovation// Evaluation. 2000; 6. – P. 261-280.
24. Silver H. Managing to Innovate in Higher Education // British Journal of Educational Studies, vol. 47, June, 1999. – P. 145-156.
25. Sharma R. Identifying a Framework for Initiating, Sustaining and Managing Innovations in Schools // Psychology and Developing Societies. 2005. vol. 17. – P. 51-80.
26. Ашин Г.К. Мировое элитное образование. М.: Анкил, 2008. – 360 с.

Сергей Курбатов. Дистанционное образование как существенная составляющая инновационной деятельности современного университета.

Статья посвящена исследованию процесса развития дистанционного образования в Украине и за рубежом в контексте темпоральной ориентации на будущее, присущей современной цивилизации. Автор использует ряд англоязычных источников, которые вводятся в отечественный научный оборот впервые.

Ключевые слова: дистанционное образование, образовательные инновации, инновационная деятельность, современный университет.

Sergiy Kurbatov. Distance Education as an Essential Part of Innovative Activities of Contemporary University.

The article is devoted to the investigation of the process of development of distance education in Ukraine and other countries in the context of temporal orientation on future, which is typical for modern civilization. The author uses numerous English sources, some of which are quoted in Ukrainian scientific literature for the first time.

Keywords: distance education, educational innovations, innovative activities, contemporary University.